

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 16.03.2021
Published /Yayınlanma 27.05.2021
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Safa, M. (2021). Kargı ilçesi din görevlilerinin sünnet yaşamı ve sünneti topluma aktarma düzeyleri üzerine bir araştırma. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(69), 1139-1151.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2434>

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa SAFA

<https://orcid.org/0000-0002-6202-2315>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Sosyolojisi, Ağrı / TÜRKİYE

KARGI İLÇESİ DİN GÖREVLİLERİNİN SÜNNET YAŞAMI VE SÜNNETİ TOPLUMA AKTARMA DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THE SUNNAH PRACTICE AND PREACHING SUNNAH TO THE SOCIETY BY RELIGIOUS OFFICIALS OF KARGI DISTRICT

Issue/Sayı: 69

Volume/Cilt: 8

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

Bu çalışmada, Kur'an ve sünneti topluma aktarma görevini resmi olarak üstlenmiş olan din görevlilerinin kendi hayatlarında ve meslek hayatlarında sünneti yaşama ve topluma aktarma düzeyleri incelenmiştir. Müslümanlar için Kitap ve Sünnet İslam'ın iki temel kaynağıdır. Kitap, Allah'ın gönderdiği vahyin yani yüce mesajın teorik metin halidir. Sünnet ise vahyin Hz. Peygamber tarafından pratiğe aktarılarak yaşanan boyutunu yani dini hayatı ifade eder. Araştırmada Hz. Peygamberin sünnetini günümüz din görevlilerinin kendi hayatlarında yaşama ve topluma aktarma düzeylerinde görevlilerin eğitim seviyesi ve çalışma süresi bağımsız değişkenlerinin pozitif etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma, Çorum'un Kargı ilçe merkezinde ve köylerinde görev yapan 79 din görevlisinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada olgusal olarak din görevlilerinin sosyo-demografik durumlarıyla beraber, modern hayatın araçları olan televizyon, akıllı telefon, internet ve kredi kartı kullanma durumları tespit edilmiştir. Ayrıca din görevlilerinin e-mail, WhatsApp, facebook, twitter ve instagram gibi sosyal medya alışkanlıkları da sorgulanmıştır. Din görevlilerinin sünneti kendi hayatlarında yaşama ve topluma aktarma düzeyleri, beşli likert ölçeğine göre hazırlanan bağımlı değişken sorulara verdikleri cevaplar sosyo-demografik bağımsız değişkenler bağlamında incelenmiştir. Elde edilen verilerin analiz edilmesi sonunda, din görevlilerinin sünneti yaşama tutumlarında eğitim seviyesinin pozitif bir etkisi görülmezken, topluma aktarma düzeylerinde pozitif etkisinin olduğu görülmüştür. Din görevlilerinin sünneti yaşama ve topluma aktarma tutumlarında çalışma süresi bağımsız değişkeninin anlamlı bir farklılığa sebep olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Kargı, Din Görevlisi, Sünnet, Sosyal hayat.

ABSTRACT

This study examines the level to which religious officials, who are officially appointed with the duty to preach the Qur'an and sunnah to the society, practice sunnah in their personal lives and preach it to the society in their professional life. For Muslims, the Qur'an and sunnah are the two main sources of Islam. The Qur'an is the theoretical text of the revelation that God sent, the supreme message. Sunnah expresses the experienced dimension of revelation that has been transferred into practice by the Prophet, that is, the religious life. The research examines whether the independent variables of the education level and total time spent working of the officials had a positive impact on the level of personal practice of sunnah and they're preaching it to the society. The research was carried out with the participation of 79 religious officials working in Kargı district of Çorum, including urban centers and villages. The study controls for the socio-demographic status of religious officials, as well as the levels of use of television, smartphones, the internet, and credit cards, which are the mediators of modern life. In addition, social media habits such as e-mail, WhatsApp, Facebook, Twitter, and Instagram usage of religious officials were also taken into account. The level of the religious officials' practice of sunnah in their lives and preaching activities, and their answers to the dependent variable questions, which are prepared according to the five-point Likert scale, are examined in their relation to the socio-demographic independent variables. As a result of the analysis of the collected data, it was seen that while the education level did not have a positive effect on the attitudes of religious officials to the sunnah, it had a positive effect on their level of transferring it to society. It was determined that the working time-independent variable did not cause a significant difference in the attitudes of religious officials to sunnah in their lives and preaching activities.

Keywords: Sociology of Religion, Kargı, Religious Official, Sunnah, Social life.

1. GİRİŞ

Yeryüzünün en değerli varlığı olarak yarattığı insana Allah, yaratılış gayesine uygun olarak dünya hayatında ne yapması gerektiğini peygamberleri aracılığıyla öğretmiştir. Peygamberler kendileri aracılığıyla gönderilen vahyi içinde buldukları topluma tebliğ ederken nasıl yaşanması gerektiğini de uygulamalarıyla toplumlarına göstermişlerdir. Peygamberlerin kendileriyle gönderilen vahyi kendi hayatlarında ve yaşadıkları toplumda pratik olarak uygulamaları sünnet olarak toplumlarda yer etmiştir. Bu çalışmada kullandığımız sünnet kavram ve olgusu tamamen peygamberimiz Hz. Muhammed'in sözleri de dahil olmak üzere uyguladığı ve onayladığı davranışları içine almaktadır. Türk toplumu dini hayatını ehli sünnet inanç ve ibadet anlayış ve yaşayışına dayandırmaktadır. Topluma din hizmeti veren Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapan din görevlileri de günümüzde yürüttükleri din hizmetlerinde Kur'an ve sünnete dayalı bir dini hayatın rehberliğini yaptıklarını her fırsatta dile getirmektedirler. Kur'an ve Hz. Peygamberin sünnetini topluma anlatma ve buna göre toplumun ibadet hayatını tanzim etme görevi üstlenmiş olan din görevlileri özellikle Kur'an'ın canlı temsilcisi olan Hz. Peygamberin sözlerini ve uygulamalarını ahlak olarak topluma aktarmaya çalışmaktadırlar.

Müslüman bir toplumda Kur'an, bireyin özel ve sosyal hayatına yön veren bir rehber olarak kabul edilir (Bakara, 2/2). Kur'an'ın emir ve yasaklarla teorik olarak ortaya koyduğu bu rehberlik, Hz. Peygamberin yaşamında vücut bularak somutlaşmıştır. Nitekim, Hz. Aişe: "Hz. Peygamberin ahlakı Kur'an idi" (Müslim, Müsafirin: 139; Ebu Davud, Tatabvu: 26) diyerek Hz. Peygamberi, canlı yaşayan Kur'an, vahyin insanda tecelli etmiş, gerçekleşmiş hali olarak tanımlamıştır. Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamberin Müslümanlar ve bütün bir insanlık için önem ve değerini, örnekliğini (Ahzab, 33/21); O'na itaat etmenin Allah'a itaat anlamına geldiğini (Nisa, 4/80); O'nun emrettiği şeyleri yerine getirmek, yasakladıklarından kaçınmak gerektiğini (Haşr, 59/7) sık sık vurgulamaktadır.

Hz. Peygamberin bütün Müslümanlara, "Size iki şey bırakıyorum, onlara sınımsız sarıldığınız sürece yolunuzu şaşırmasınız: Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti." (Hadislerle İslam, 1/413) şeklinde hitap etmesi; Müslümanların teorik olarak sadece Kur'an'ı rehber kabul etmelerinin yetmeyeceği, Kur'an'ın hayata aktarılması olan Hz. Peygamberin somut örnekliliği olan sünnete tutunmanın da zorunluluğunu hatırlatmaktadır. Bu hatırlatma çerçevesinde, Hz. Peygamberin Kur'an'ın emir ve yasaklarına uygun yaşadığı somut örneklik, teorik olan vahyin (Kur'an'ın) hayata aktarımıyla gerçekleşen sünnet olarak isimlendirilmiştir. Vahiy, İslam inanç sisteminin teorik boyutunu oluştururken; sünnet, teorinin pratiğe aktarımı yani teorinin canlandırılması anlamına gelmektedir. Bundan dolayı Müslüman toplumlarda vahyin canlı ve diri olarak toplumda görünür olmasının ancak Hz. Peygamberin bıraktığı sünnet pratiğinin yaşatılmasıyla mümkün olacağı kabul edilmiştir.

Hz. Peygamberden sonra Müslüman topluma vahyi anlatma ve aktarma görevi İslam'ı bilen alimlerin sorumluluğunda devam etmiştir. İslam düşüncesinde alimler, Hz. Peygamberin tebliğ ve önderlik görevinin temsilcileri olarak, topluma Kur'an ve sünneti anlatan, aktaran peygamber varisleri kabul edilmiştir: "... Şüphesiz ki âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler altın ve gümüşü miras bırakmazlar; sadece ilmi miras bırakırlar. O mirası alan kimse, bol nasip ve kısmet almış olur." (Ebu Davud, İlim: 1; Tirmizi, İlim: 19; Buhari, İlim: 10). Günümüzde ise toplumun geneline göre Kur'an'ı ve sünneti daha iyi bildiği kabul edilen din görevlileri Hz. Peygamberin varisleri durumunda kabul edilmektedir. Türkiye'de din görevlileri, İslam inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, toplumu din konusunda aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere kurulmuş olan üst kurum Diyanet İşleri Başkanlığının taşra teşkilatlarında din hizmeti yürütmektedirler. Din görevlileri günümüz modern kurumsal yapılaşması içinde il ve ilçe müftülüklerine bağlı olarak şehir, ilçe, köy ve mezralara varıncaya kadar toplumun her yerinde din hizmeti vermektedir. Din görevlileri, Müslümanların dinin iki ana kaynağı kabul ettiği Kur'an ve sünneti topluma anlatma ve nasıl yaşanacağını topluma öğretme görevini resmi yetki ile üstlenmişlerdir.

Bu çalışmada, Kur'an ve sünneti topluma aktarma görevini üstlenmiş olan din görevlilerinin kendi hayatlarında ve meslek hayatlarında sünneti yaşama ve topluma aktarma düzeyleri, Çorum ili Kargı İlçe Müftülüğü din görevlileri örneğinde incelenmiştir. Çorum'un il merkezine en uzak ilçesi olan Kargı, Çorum ilinin kuzeyinde Orta Karadeniz bölgesinde, Müslüman Türklerin yerleşiminden önceki adının "Blaene" olduğu, 16. yüzyılda Kargı ismini aldığı bilinen küçük bir ilçedir. İlçe olmadan önce bazen Osmancık, bazen de Tosya ilçesine bağlanan Kargı, 1936 yılında ilçe olarak Kastamonu iline, daha sonra da 1956 yılında Çorum iline bağlanmıştır (URL 1). Benim doğduğum ve büyüdüğüm memleketim olan Kargı, aynı zamanda İmam-Hatip Lisesini bitirdiğimde din görevlisi olarak on üç kilometre kuzeyindeki Göl köyünde İmam-Hatip olarak görev yaptığım bir ilçedir. İlçenin bir beldesi (Hacıhamza) ve 58 köyü

vardır. 2020 nüfus verilerinde Kargı ilçe merkez nüfusu 5680; köyleriyle beraber toplam nüfusu 15411 olarak belirtilmektedir (URL 2).

1.1. Araştırmanın Problem, Önem ve Amacı

Bir araştırmanın problemi, araştırılabilir, anlamlı, orijinal ve güncel olmalı ve araştırmaya ayrılan süre içinde araştırılabilirdir. Araştırmanın konusu, bilgi toplamak istenen şey ile ilgili iken; “konuyla ilgili neyi bilmek istiyorum?” sorusu araştırmanın problemini oluşturmaktadır (Şavran, 2014: 125). Araştırmalarda genellikle araştırmanın konusu ile problemi birbirine karıştırılmaktadır. Araştırma konusu, araştırma problemine göre oldukça kapsamlı, araştırma yapılması düşünülen alanla ilgilidir (Büyükoztürk, Akgün, Karadeniz, Demirel & Kılıç Çakmak, 2019: 41). Bu araştırmada bizim konumuzu Hz. Peygamberin sünneti oluştururken, sünnetin din görevlilerinde yaşanan ve topluma aktarılma boyutu araştırmamızda araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Araştırmamızın problemini tespit etmek için konunun özelinde sünnet ve din görevlisi ilişkilerini ve sünnet konusunda neyi bilmek istediğimizi açıkladıktan sonra, araştırmanın önemi ve amacını belirleyebiliriz.

Günümüzde “Din Görevlisi” dediğimizde, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı din hizmeti yürüten Müftü, Vaiz, Kur’an Kursu Öğreticisi, İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyım görevlerinde resmi olarak çalışan görevler anlaşılmaktadır. Bu görevlilerden en çok imamlar, şehirlerden köylere, köylerden mezralara kadar her yerde günde beş vakit, hayatın her alanında toplumla iç içe, toplumun her kesimiyle sosyal hayatı paylaşan kişilerdir. Din görevlileri toplumda dini ibadetleri yerine getirmede topluma rehberlik eden, topluma İslam ahlakını anlatan ve aktaran devlet memuru sınıfı içinde yer alan elemanlardır. Din görevlileri, toplumu dini konularda aydınlatma (irşat) görevi yaparken vaaz ve hutbelerde “Kur’an’la Yaşamak”, “Kur’an ve Sünnet Bir Bütündür”, “İslam’ın İki Ana Kaynağı Kur’an ve Sünnet” konularını sık sık gündeme getirirler (Bkz. URL 3).

Din görevlilerinin 2018 yılında Türkiye’deki bütün camilerde okudukları, “İslam’ın İki Ana Kaynağı Kur’an ve Sünnet” başlıklı hutbe, İslam düşüncesinde Kur’an ve sünnetin sosyal hayatla ilgili değerini söyle açıklamaktadır: “Bugünümüzün ve yarınımızın, dünyamızın ve ahiretimizin inşa edici gücü, rehberi Kur’an-ı Kerim’dir. Kur’an’ın hayatla buluştuğu, anlaşılır ve yaşanılır hale geldiği yer Peygamberimizin sünnetidir. Bu yüzden biz, on dört asırdır Din-i Mübin-i İslam’ı bu iki ana kaynaktan öğreniriz. Kur’an-ı Kerim, bize Allah’a imanla birlikte Peygamberimize imanı da emreder. Allah’a itaatın hemen ardından Peygamberimize itaati de ister. Zira Yüce Kitabımızı bize tebliğ edip öğreten Peygamberimizdir. Kur’an, onun örneğinde yaşanan bir hayat modeline dönüştürülmüştür. Kur’an’ın aydınlığında, Efendimizin eşsiz önderliğinde hayatlarını tanzim edenler, istikametlerini asla kaybetmeyeceklerdir.” (URL 3).

Sünnet kavramını kelimacılar, “Hz. Peygamber ve ashabının itikat ve amelde takip ettiği yol” (Çelebi, 2010: 38/153); fıkıhçılar, “Hz. Peygamber’in söz, fiil ve onaylarının ortak adı, şer’i delillerin ikincisi” (Bedir, 2010, 38/150); fıkıh usulcülerine ise “Farz yahut vacip derecesinde olmaksızın yapılması dinen istenen fiil anlamında fıkıh usulü terimi” (Koca, 2010, 38/154) olarak tanımlarlar.

Hız. Peygamberin peygamber sıfatıyla yaptığı davranışlar dini hüküm kaynağı kabul edilmiştir. Hız. Peygamberin devlet başkanı, ordu komutanı, hakim, aile reisi, kanaat önderi gibi bir yönüyle insani özelliklerini taşıyan, diğer taraftan peygamberlik özelliğinden dolayı ortaya çıkan rol ve sıfatları vardır. Bu durumda Hız. Peygamberin bir söz veya tasarrufunun dini-evrensel bir nitelik mi taşıdığı yoksa salt insani bir kanaatine mi bağlı olduğunun belirlenmesinde Kur’ani tebliğin ölçü alınması gerekmektedir (Bedir, 2010: 151). Kur’ani tebliğin rehberliğinde sünnet, dini ilkeler ve değerler manzumesi olması açısından şöyle tarif edilebilir; “Medine toplumu ve devleti içinde Hız. Muhammed’e sosyal, siyasal, ekonomik ve ahlaki tüm sahalarda rehberlik eden esaslardır.” (Hadislerle İslam, 2015: 1/129). Hız. Peygambere rehberlik eden ve Hız. Peygamberin uyguladığı bu esaslarla kastedilen, Kur’an’daki emir ve yasaklar, tavsiyeler ve vahiye geçmiş ümmetler üzerinden işaret edilen örnek davranış ve uygulamalardır (Ece, 2017: 665). İslam düşüncesinde Kur’an-ı Kerim gibi sünnetin de hayatı ve insanı bir bütün olarak kapsadığı, Müslümanlar arasında ortak anlayış ve davranış biçimleri ortaya koyduğu kabul edilmiştir (Çelebi, 2010: 154).

Hız. Peygamberin etrafında ilk Müslümanlar vahyin inişine şahit olurken diğer taraftan da Peygamberin uygulamalarını ve örneğini gözlemliyorlardı. Günümüzde Hız. Peygamberin mirasçısı ve temsilcisi sayılan din görevlilerinin sünnet tasavvurları, görüşleri ve uygulamaları oldukça önemlidir. Din görevlileri sünnetin tebliğcisi ve temsilcisi sayıldığına göre, sünnetin güncel olarak yaşanması ve topluma aktarılmasının din görevlilerinin kendi cephelerinden ele alınarak incelenmesi ve açıklanması

ehemmiyet arz etmektedir. Din görevlileri sünnetten taviz vermeden “sünnete uygun yaşamak” tabirini kullanırken nasıl bir davranış örüntüsünü gündeme getirdikleri; Kendilerini Hz. Peygamberin takipçisi ve temsilcisi olarak tutum ve davranışlarını Hz. Peygamberin davranışlarıyla özdeşleştirip özdeşleştirmediklerini görevlilerin kendi düşünce ve tespitlerinden belirlemek, sünnet tartışmalarının yoğunluk kazandığı günümüzde, sünnetin toplumdaki durumunun bilinmesi bir kere daha önemli bir konu olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada, yaşayan ve yaşatılmasının dini bir vecibe olduğu dile getirilen sünnet tartışmalarında din görevlilerinin sünneti yaşama ve sünneti topluma aktarma uygulamalarının görevlilerin kendi düşünce ve uygulamaları açısından bakmak amaçlanmıştır. Çalışmada Kargı’da görev yapan din görevlilerinin kendi hayatlarında ve meslek hayatlarında sünneti yaşama ve yaşatma ile ilgili görüş, tutum ve yaklaşımlarının tespit edilmesi üzerinden görev yapan bütün din görevlilerinin problemlerine ışık tutmak amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde çalışmanın, din görevlilerinin ferdi, mesleki ve sosyal hayatlarında sorumlulukları ve uygulamaları ile ilgili bir farkındalığa ulaşmaları beklenmektedir. Ayrıca çalışmanın, Diyanet İşleri Başkanlığının din hizmetlerinde din görevlilerinin sorumluluk, yeterlilik ve verimlilikleri ile ilgili tespit ve teşhislere ulaşmasına vesile olması da beklenmektedir.

1.2. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

“Kargı İlçesi Din Görevlilerinin Sünnet Yaşamı ve Sünneti Topluma Aktarma Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma” isimli bu çalışmamızda, Çorum ili, Kargı ilçe müftülüğüne bağlı ilçe merkezinde ve köylerde görev yapan din görevlilerinin sünneti kendi eğitim seviyelerine göre yaşama ve topluma aktarma düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma, 2018 yılı Eylül ayında ilçe müftülüğünde yapılan aylık mutad din görevlileri toplantısına katılan Kargı ilçe merkezinde ve köylerinde görev yapan din görevlilerine uygulanmıştır. Bu toplantıya katılan 79 din görevlisi toplantıda kendilerine dağıtılan anket formunu doldurarak teslim etmişlerdir.

Araştırmada nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanılmasına özen gösterilmiştir. Sosyal bilimlerde nicel yöntem, gözlem ve ölçmeye dayalı, tekrarlanabilen, objektif araştırma yaklaşımı olarak değerlendirilir. Nitel yöntem ise, gözlem, görüşme ve doküman/belge analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmaya çalışıldığı sürece bağlı bir araştırma yöntemidir. Nitel araştırmanın amacı bireylerin toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduklarını anlamak ve içinde yaşadıkları toplumsal dünyayı nasıl algıladıklarını yorumlamaya çalışmaktır. Nitel araştırma, Ne? Nasıl? Niçin? sorularına cevap arar (Kurt, 2013: 9). Bunun için din görevlilerinin özgün düşüncelerini ve beklentilerini alabilmek için anket formuna dört tane de açık uçlu soru eklenmiştir. Ayrıca araştırmacının bir buçuk yılı araştırma yapılan Kargı’da olmak üzere otuz iki yıl gibi bir süre din görevlisi olarak çalışmış olması sebebiyle yaşanan tecrübeler din görevlisi tutumlarını çözümlemede önemli rol oynamaktadır.

Bu araştırmanın bağımsız değişkenleri olan, yaş ortalamaları, eğitim seviyeleri, görev süreleri, görev türleri, görev yerleri, hafızlık durumları, kitle iletişim araçlarını kullanım durumları, kredi kartı kullanım durumları, sosyal medya hesapları gibi olgusal durumlarına göre veriler değerlendirilmeye çalışıldı. Soruların diğer dört açık uçlu soruyla da din görevlilerinin sünnetle ilişkileri ve sünnet hakkında özgün düşünceleri öğrenilmeye çalışıldı. Anket uygulaması sonunda anket formlarından düzensiz verilmiş cevaplar temizlendikten sonra veriler SPSS programına yüklendi. Beşli likert tipi sorulardan oluşan veriler, demografik veriler ve ölçek dışı değerlendirilen sorular frekans dağılımı yardımıyla incelendi. Araştırmada bilgi toplama aracı anket formu likert tipi sorulardan oluştuğu için tutum ölçeklerinin ortalamaları tek yönlü varyans analizinden alındı. Din görevlilerinin eğitim seviyeleri İmam-Hatip Lisesi mezunu, Ön Lisans Mezunu ve Lisans mezunu gibi ikiden fazla grup oluşturduğu için gruplar arasındaki ilişkilerin analizinde tek yönlü varyans (one-way anova) analizi kullanıldı. Araştırmada gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmalarda, varyans analizi sırasında anova tablosunda gözlemlenen anlamlılık düzeyinin hangi grubun lehine ya da aleyhine olduğunu tespit etmek için çoklu karşılaştırma tekniklerinden Lsd Post-hoc çoklu karşılaştırma tekniği kullanıldı.

1.3. Araştırmanın Hipotezleri

Günümüz küresel modern hayat içinde toplumların ve topluma din hizmeti sunan din görevlilerinin sünnet anlayışı ve sünnetin yaşandığı dini bir hayatın neliği tartışılan bir konudur. Toplumu dini konularda aydınlatmak ve toplumda din hizmetlerini icra etmek üzere görev almış olan, dolayısıyla Kur’an ve sünneti topluma anlatma, aktarma görevini üstlenmiş olan din görevlilerinin kendi hayatlarında ve toplumda nasıl bir sünnet yaşanması gerektiğiyle ilgili farklı görüş ve uygulamaların

olduğu görülmektedir. Modern küresel hayatın değer ve yaptırımlarının din görevlisi de dahil Müslümanların hayatının bütün alanlarına sirayet ettiği günümüzde, din görevlilerinin günlük pratik ibadetlerle ilgili sünnetin neliği hakkında pek sıkıntı çektikleri söylenemez. Ancak çok hızlı akan günümüz sosyal hayatta din görevlilerinin kendi hayatlarında ve cemaatlerinin hayatlarında sünnetin nasıl olmasıyla ilgili öngörü ve önerilerinin olmadığı görülmektedir.

Hız. Peygamberin hayatını topluma anlatan ve aktaran din görevlilerine göre, Hız. Peygamberin davranış ve uygulamalarından dine ait olanlar sünnettir, ya da Hız. Peygamberin bütün yapıp ettikleri ve söyledikleri sünnettir şeklindeki farklı kabuller çok büyük problem oluşturmamaktadır. Ancak günümüz modern dünyasında yaşayan sünnetin ne olduğu ya da olması gerektiğinin din görevlilerinin cevaplayamadığı ve içinden çıkamadığı bir problem olduğu bilinmektedir. Bireysel pratikler açısından sünnet olarak bilinenlerin uygulanmasında ve bireysel olarak yaşanmasında göze çarpmayan, aile, siyaset, ekonomi, hukuk, eğitim ve sanatta sünnetin ne olduğu ne olması gerektiği ile ilgili din görevlilerinin susmayı tercih ettikleri, bu konularda cemaate aktarabilecek bir öngörülerinin ya da projelerinin olmadığı görülmektedir. Kısaca, İslam'ın özü kabul ettikleri "Kitap ve Sünnet" kavramlarını oldukça vurgulu bir şekilde kullanmalarına rağmen, kavramların içinde kendi sosyal hayatlarına ve toplumun sosyal hayatına dokunan nelerin olduğu ve olması gerektiğiyle ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları araştırmamızın temel kabullerindedir.

Araştırmada genelde bütün din görevlileri, özelde Kargı ilçesi ve köylerinde görev yapan din görevlileri ile ilgili bu temel kabulleri/hipotezleri destekleyen ve bu hipotezlerin test edilmesine yardımcı olacak şu alt hipotezlere yer verilmiştir:

1. Günümüz modern toplumunda din görevlileri sünnete uygun bir hayat yaşadıklarını ve görevlerini Hız. Peygamber gibi sünnete uygun icra ettiklerini düşünmektedirler.
2. Eğitim düzeyleri din görevlilerinin sünnet yaşam düzeylerini etkilemektedir. Üniversite mezunu olanlarla lise mezunu olanların tutumlarında istatistiksel anlamlı fark vardır.
3. Lisans düzeyinde eğitim almış olan üniversite mezunu din görevlileri sünneti temsil etme ve topluma aktarma konusunda İmam-Hatip Lisesi mezunu görevlilere göre daha başarılıdır.
4. Sünneti topluma aktarma hususunda din görevlilerinin eğitim düzeylerine göre istatistiksel anlamlı fark vardır.
5. Din görevlilerinin sünneti topluma aktarma tutumları, sosyo-demografik çalışma süresi değişkeni özelliğine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

2. ÖRNEKLEM DİN GÖREVLİLERİNİN OLGUSAL DURUMU

Bu bölümde, din görevlilerinin sabit ve sosyal birtakım özellikleriyle ilgili bilgiler elde etmek için olgusal sorular sorulmuştur. Din görevlilerinin olgusal durumlarıyla ilgili sorular, görevlilerin kişisel özellikleri; öğrenim durumu, İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım, Vaiz, Kur'an Kursu Öğreticisi gibi hangi tür görev yaptığı, görev yaptıkları yerleşim birimi, hafız olup olmadıkları, sosyal medya kullanım durumlarının neler olduğu bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Araştırmada bağımsız değişkenler, bağımlı değişkenler üzerinde etkisini test etmek istediğimiz değişkenlerdir. Aynı zamanda bağımsız değişkenler, olası nedenleri oluşturur. Bağımlı değişkenler ise bu nedenlerin sebep olduğu nedenlere bağlı olası sonuçlardır. Kısaca bağımsız değişkenler bağımlı değişkenleri yani sonuçları etkilemektedir (Büyüköztürk vd., 2019: 61). Bu çerçevede araştırmamıza konu olan din görevlilerinin; televizyon, akıllı telefon, internet ve kredi kartı kullanıp kullanmamaları; WhatsApp, e-mail, facebook, twitter, instagram gibi modern hayat araçlarını yani sosyal medyayı kullanıp kullanmamaları durumları sünneti yaşama ve sünneti temsil etme düzeylerine olası etkilerinin araştırılmasında bağımsız değişkenler olarak ele alınacaktır. Aşağıdaki tablolarda din görevlilerinin olgusal durumları bağımsız değişkenlere verdikleri cevaplar üzerinden istatistiksel olarak tespit edilmiştir.

2.1. Din Görevlilerinin Eğitim Seviyeleri, Yaş Ortalamaları, Görev Yerleri, Hafızlık Durumları ve Görev Süreleri

Tablo 1. Din Görevlilerinin Eğitim Düzeyleri

Değişkenler	İmam-Hatip		Müezzin-Kayyım		Toplam	
	N (Sayı)	% (Yüzde)	N	%	N	%
İmam-Hatip Lisesi mezunu	24	30,4	2	2,5	26	32,9
Ön Lisans mezunu	37	46,8	6	7,6	43	54,4
Lisans mezunu	10	12,7	0	0,0	10	12,7
Toplam	71	89,9	8	10,1	79	100,0

Kargı İlçe Müftülüğünün 2018 yılı Eylül ayı mutat aylık din görevlileri toplantısına Kargı ilçe merkezinde ve köylerinde görev yapan 79 din görevlisi katılmıştır. Ankete katılan din görevlisinden 71 tanesi İmam-Hatip, 8 tanesi Müezzin-Kayyımdır. Ankete katılan Kur'an Kursu Öğreticisi, Vaiz ve Müftü yoktur. Ankete katılan din görevlilerinden ilkökul mezunu olduğunu belirten olmamıştır. Tabloda görüldüğü gibi ankete katılan din görevlilerinin eğitim durumları; %32,9'u İmam-Hatip Lisesi mezunu, %54,4'ü Ön Lisans mezunu, %12,7'si de Lisans mezunudur.

Tablo 2. Din Görevlilerinin Cinsiyet, Medeni Hal, Görev Yeri, Hafızlık Durumları ve Yaş Ortalamaları

Değişkenler	Cinsiyet		Medeni Hal		Görev Yeri		Hafızlık	
	Bayan	Erkek	Evli	Bekar	İlçe	Köy	Evet	Hayır
18-27 Yaş	0	21	7	14	1	20	13	8
28-35 Yaş	0	12	9	3	0	12	3	9
36-42 Yaş	0	15	15	0	3	12	7	8
43-49 Yaş	0	12	12	0	2	10	2	10
50 ve Üstü	0	19	19	0	8	11	1	18
Toplam	0	79	62	17	14	65	26	53
	00,0%	100,0 %	78,5%	21,5%	17,7%	82,3%	32,9%	67,1%

İlçe Müftülüğünün aylık mutat toplantısında bayan vaize ya da Kur'an kursu öğreticisi olmadığı için ankete katılanların tamamını 79 erkek din görevlisi oluşturmaktadır. Ankete katılan görevlilerin büyük çoğunluğunu (%26,5) oranında 18-27 yaş aralığı genç din görevlileri oluşturmaktadır. %24,0 oranında 19 görevli 50 yaşın üstündedir. Bu durumda görevlilerin %76,0'sı 50 yaş altındadır. Görevlilerin geneli evli iken %21,5 oranında bekar görevli vardır. Görevlilerin %82,3'ü Kargı'nın köylerinde görev yapmaktadır. Görevlilerden %32,9'u yaklaşık üçte biri hafızdır.

Tablo 3. Din Görevlilerinin Görev Süreleri

Değişkenler	İmam-Hatip		Müezzin-Kayyım		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
0 – 7 Yıl	37	46,8	1	1,3	38	48,1
8 – 14 Yıl	7	8,9	0	0,0	7	8,9
15 – 22 Yıl	5	6,3	1	1,3	6	7,6
23 – 30 Yıl	11	13,9	4	5,1	15	19,0
31 ve Üstü	11	13,9	2	2,5	13	16,5

Kargı ilçe merkezi ve köylerinde görev yapan din görevlilerinden ankete katılanların %48,1'inin 0-7 yıldan beri görevli oldukları; 8-14 yıl içinde olanların oranı %8,9 iken, 15-22 yıl aralığında görev yapan görevliler ise %7,6 oranında olduğu görülmektedir. 23-30 yıl aralığında görev yapanların oranı ise %19,0 oranındadır. Görevlilerin %16,5'i ise 31 yıldan fazla bir süredir görev yapmaktadırlar.

2.2. Din Görevlilerinin Modern İletişim Teknolojilerini ve Sosyal Medyayı Kullanım Durumları

Tablo 4. Din Görevlilerinin Televizyon, Telefon, İnternet ve Kredi Kartı Kullanma Durumları

Değişkenler	Televizyon		Akıllı Telefon		İnternet		Kredi Kartı		Hiçbiri
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	
İmam-Hatip	64	7	63	8	58	13	39	32	0
Müezzin-Kayyım	8	0	6	2	5	3	4	4	0
Toplam	72	7	69	10	63	16	43	36	0
	91,9%	8,9%	87,3%	12,7%	79,7%	20,3%	54,4%	45,6%	00,0%

Tablo 4'te din görevlilerinin modern hayatın belirleyicileri olan televizyonu %91,9; akıllı telefonu %87,3; interneti de %79,7 oranında kullandıkları görülmektedir. Din görevlilerinin yarısından fazlasının %54,4 oranında kredi kartı kullandığı tespit edilmiştir. Din görevlilerinden hiçbiri seçeneğini işaretleyen olmamıştır. Televizyon, akıllı telefon, internet ve kredi kartı gibi modern hayatın imkan ve fırsat teknolojilerinin tamamını kullanmayan herhangi bir din görevlisi yoktur. Her ne kadar yarısından fazlası kredi kartı kullansa da din görevlilerinin en çok kredi kartı kullanımına karşı hassas davrandıkları; %45,6 oranında din görevlisinin kredi kartı kullanmadığı görülmektedir.

Tablo 5. Din Görevlilerinin Sosyal Medya (WhatsApp, E-mail, Facebook, Twitter, Instagram) Kullanımı

Değişkenler	WhatsApp		E-mail		Facebook		Twitter		Instagram	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
İmam-Hatip	61	10	47	24	54	17	4	67	31	40
Müezzin-Kayyım	6	2	3	5	5	3	0	8	0	8
Toplam	67	12	50	29	59	20	4	75	31	48
	84,8%	15,2%	63,3%	36,7%	74,7%	25,3%	5,1%	94,9%	39,2%	60,8%

Tablo 4'te din görevlilerinin %87,3'ünün akıllı telefon kullandığı görülmekte idi. Tablo 5'te akıllı telefon kullanan bütün din görevlilerinin yine %84,8 oranında WhatsApp kullandıkları yani akıllı telefon kullanan din görevlilerinin hemen hepsi %2,5 puan düşük oranıyla WhatsApp uygulamasını kullandıkları görülmektedir. Din görevlilerinin elektronik posta (e-mail) kullanım oranları %63,3 oranındadır. Tablo 4'te %79,7 olan internet kullanımından e-mail kullanımı %16,4 puan düşük olduğu görülmektedir. Din görevlilerinin Facebook kullanımının da %74,7 oranında oldukça yüksek olduğu; Twitter kullanımının çok düşük (%5,1) olduğu; din görevlilerinin %39,2 oranında da Instagram hesaplarının olduğu görülmektedir.

3. DİN GÖREVLİLERİNİN SÜNNET YAŞAMI VE DÜZEY FARKLILIKLARI

3.1. Din Görevlilerinin Ferdi ve Aile Hayatlarında Sünneti Yaşama Tasvirleri

Birinci hipotezimiz, günümüz modern toplumunda din görevlilerinin Hz. Peygamberin sünnetine uygun bir hayat yaşamalarının ve görevlerini Hz. Peygamber gibi yapmalarının mümkün olmayacağı ile ilgili idi. Bu hipotezi test etmek için din görevlilerine özel olarak kendi hayatlarında sünneti yaşama durumlarıyla ilgili sorular sorulmuştur. Ayrıca kapalı uçlu beşli likert bağımlı değişken sorular dışında sorular açık uçlu bir soruyla; “Günümüzde yapmak isteyip de yapamadığınız sünnetler var mı? Belirtiniz.” şeklinde özel hayatlarında sünneti yaşamakla ilgili gördükleri eksiklikleri yazmaları istenmiştir. Bu sorular çerçevesinde Tablo 6'da din görevlilerinin beşli likert ölçeğine göre verdikleri cevapların frekans değerleri incelenmiştir. Tablo 7'de de din görevlilerinin kendi hayatlarında sünneti yaşama konusunda eğitim düzeyleri bakımından istatistiksel anlamlı farklılık olup olmadığı test edilmiştir.

Tablo 6. Din Görevlilerinin Ferdi ve Aile Hayatlarında Sünneti Yaşamalarıyla İlgili Yorumları

Din görevlileri sünnete uygun yaşarlar ve sünnet konusunda taviz vermezler.	N	%	Din görevlileri yaptıkları görevde Hz. Peygamberin uygulamalarıyla kendilerini özdeşleştirirler.	N	%
Katılıyorum	35	44,3	Katılıyorum	48	60,8
Fikrim Yok	6	7,6	Fikrim Yok	5	6,3
Katılmıyorum	5	6,3	Katılmıyorum	9	11,4
Hiç Katılmıyorum	6	7,6	Hiç Katılmıyorum	2	2,5
Toplam	79	100,0	Toplam	79	100,0
Hayatımın bütün alanlarında davranışlarımın sünnete uygun olup olmadığına devamlı dikkat ederim.	N	%	Eşim, çocuklarım ve akrabalarım ile ilişkilerimde Hz. Peygamber gibi davranırım.	N	%
Tamamen Katılıyorum	17	21,5	Tamamen Katılıyorum	11	13,9
Katılıyorum	52	65,8	Katılıyorum	48	60,8
Fikrim Yok	7	8,9	Fikrim Yok	7	8,9
Katılmıyorum	2	2,5	Katılmıyorum	8	10,1
Hiç Katılmıyorum	1	1,3	Hiç Katılmıyorum	5	6,3
Toplam	79	100,0	Toplam	79	100,0

Tablo 6'da din görevlilerinin sünneti kendi hayatlarında yaşamaya ilgili; “Din görevlileri sünnete uygun yaşarlar ve sünnet konusunda taviz vermezler.” şeklinde kendileriyle ilgili genel bir soruya %78,5 oranında katıldıklarını belirtmişlerdir. Yine önceki sorunun değişik bir şekli olarak sorulan, “Din görevlileri yaptıkları görevde Hz. Peygamberin uygulamalarıyla kendilerini özdeşleştirirler.” sorusuna yine %1,3 puan fazlasıyla %79,8 oranında katıldıklarını belirtmişlerdir. “Hayatımın bütün alanlarında davranışlarımın sünnete uygun olup olmadığına devamlı dikkat ederim.” sorusuna %87,3 oranında daha yüksek bir katılım sünneti yaşamak için dikkatli davrandıklarını belirtmişlerdir. Görevliler, “Eşim, çocuklarım ve akrabalarım ile ilişkilerimde Hz. Peygamber gibi davranırım.” sorusuna %60,8 oranında katıldıklarını, %13,9 oranında da tamamen katıldıklarını belirterek %74,7 oranında din görevlisi, aile hayatında sünnete uygun yaşadığını belirtmiştir. Tablodaki dört sorunun ortalaması alındığında; din görevlisinin sünneti kendi hayatında yaşamaya ilgili “Tamamen Katılıyorum” seçeneğiyle cevap verenlerin ortalaması %22,1'dir. “Katılıyorum” cevabını işaretleyenlerin ortalaması ise %57,9 düzeyindedir. Bu iki ortalamanın toplamında din görevlilerinin tam olmasa bile %80,0 oranında sünneti

kendi hayatlarında yaşadıklarını düşündükleri görülmektedir. Meslek hayatlarında ve aile hayatlarında kendilerini büyük oranda Hz. Peygamberin hayatıyla özdeşleştirdiklerini ifade ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla din görevlilerinin günümüz modern hayatında sünneti yaşamalarının mümkün olmayacağı hipotezi reddedilmiştir.

Anket formunun sonunda sorulan açık uçlu bir soruyla din görevlilerine, “Günümüzde yapmak isteyip de yapamadığınız sünnetler var mı? Belirtiniz.” şeklinde düşünceleri sorulmuştur. Bu soruya birkaç tekrar dışında din görevlilerinden bazıları sünnet kabul ettikleri ancak sosyal ya da bireysel birtakım sebeplerden dolayı yapamadıkları sünnetler olarak şunları yazmışlardır: sakal bırakmak, saç uzatmak, misvak kullanmak, cübbe giymek, sarık sarmak gibi kılık kıyafetle ilgili; teheccüd namazı, emri bilmaruf, nafil oruç gibi ibadetle ilgili; tebliğ, istişare, itikaf, kanaatkarlık, dürüstlük gibi ahlakla ilgili davranışlar. Bu durum, din görevlilerinin kendi yaklaşımlarına göre öncelik verdikleri sünnetler olarak öne çıkmaktadır.

3.2. Din Görevlilerinin Eğitim Durumuna Göre Sünneti Yaşama Düzeyleri ve Farklılıkları

Tablo 7. Din Görevlilerinin Eğitim Durumlarına Göre Sünneti Kendi Hayatlarında Yaşamayla İlgili Tek Yönlü Anova ve LSD Sonuçları

Değişkenler	Eğitim Durumu	N	M*	S	F	P	Fark
Din görevlileri sünnete uygun yaşarlar ve sünnet konusunda taviz vermezler.	a. İ. H. Lisesi	26	3,88	1,306	1,809	0,171	b,a,c
	b. Ön Lisans	43	4,07	1,033			
	c. Lisans	10	3,30	1,252			
	Toplam	79	3,91	1,168			
Din görevlileri yaptıkları görevde Hz. Peygamberin uygulamalarıyla kendilerini özdeşleştirirler.	a. İ. H. Lisesi	26	3,85	0,967	0,093	0,912	a,b,c
	b. Ön Lisans	43	3,84	0,974			
	c. Lisans	10	3,70	0,949			
	Toplam	79	3,82	0,958			
Hayatımın bütün alanlarında davranışlarımın sünnete uygun olup olmadığına devamlı dikkat ederim.	a. İ. H. Lisesi	26	3,92	0,688	0,586	0,559	b,c,a
	b. Ön Lisans	43	4,12	0,793			
	c. Lisans	10	4,00	0,471			
	Toplam	79	4,04	0,724			
Eşim, çocuklarım ve akrabalarım ile ilişkilerimde Hz. Peygamber gibi davranırım.	a. İ. H. Lisesi	26	3,46	1,208	1,047	0,356	b,c,a
	b. Ön Lisans	43	3,81	0,932			
	c. Lisans	10	3,50	1,080			
	Toplam	79	3,66	1,049			

* Puanlama 1-5 arasıdır; ortalamalarda 5'e doğru gidildikçe ifade edilen yargıya yaklaşılr.

Burada ve bundan sonraki LSD tablolarında farklar grubu temsil eden harflerle (a,b,c) gösterilmiştir. İstatistiksel anlamlı fark olmasa da grubu temsil eden harfler, en yüksek düzeyden en düşüğe doğru tutum ortalamalarını göstermektedir.

Tablo 7 incelendiğinde; “Din görevlileri sünnete uygun yaşarlar ve sünnet konusunda taviz vermezler.” sorusuna din görevlilerinin genel yaklaşım ortalamaları $M=3,91$ düzeyindedir. Mezun oldukları eğitim seviyesine göre, Ön Lisans mezunları ($M=4,07$) en yüksek düzeyde öne çıkarken, Lisans mezunları $M=3,30$ düzeyinde en düşük ortalama kalmıştır. İmam-Hatip Lisesi mezunu din görevlileri ikinci sırada ($M=3,88$) ortalama ile yer almaktadır. Grupların düzey sıralaması en yüksekten en düşüğe doğru Ön lisans, Lisans, İmam-Hatip Lisesi (b,c,a) mezunları şeklindedir. Din görevlilerinin sünneti tavizsiz yaşaması konusunda gruplar arasında istatistiksel anlamlı bir farklılık görülmemektedir. İstatistiksel anlamlı fark olması için, P (Probability/Olasılık) değeri $0,05$ 'in altında bir değer olmalıdır ($P<0,05$). Grupların bu soru karşısındaki olasılık tutum değeri $P=0,17>0,05$ 'tir. “Din görevlileri yaptıkları görevde Hz. Peygamberin uygulamalarıyla kendilerini özdeşleştirirler.” sorusuna din görevlilerinin genel yaklaşımı $M=3,82$ düzeyindedir. Bu soruda İmam-Hatip Lisesi mezun grubu kendisini daha yüksek düzeyde Hz. Peygamberle özdeş görürken ($M=3,85$); Lisans mezunu din görevlileri en düşük düzeyde ($M=3,70$) özdeş görmektedir. Ön Lisans mezunu grup ise ikinci sırada ($M=3,84$) yer almaktadır (a,b,c). Bu soruya karşı gruplar arasında istatistiksel anlamlı düzeyde bir farklılık görülmemiştir ($P=0,91>0,05$). “Hayatımın bütün alanlarında davranışlarımın sünnete uygun olup olmadığına devamlı dikkat ederim.” sorusuna Ön Lisans mezunu din görevlileri en yüksek düzeyde ($M=4,12$) ortalama ile cevap verirken; Lisans mezunu olanlar ($M=4,00$) ortalama ile katılmışlardır. İmam-Hatip Lisesi mezunu din görevlileri en alt düzeyde ($M=3,92$) ortalama ile cevap vermişlerdir. Eğitim grupları arasında istatistiksel anlamlı bir fark görülmemiştir ($P=0,55>0,05$). “Eşim, çocuklarım ve akrabalarım ile ilişkilerimde Hz. Peygamber gibi davranırım.” sorusuna Ön Lisans mezunları ($M=3,81$) ortalama düzeyinde cevap verirken, ikinci sırada Lisans mezunları ($M=3,50$) ortalama ile cevap vermişlerdir. İmam-Hatip Lisesi mezunları ise, en alt düzeyde ($M=3,46$) ortalama ile cevap vermişlerdir. Eğitim grupları arasında istatistiksel anlamlı bir fark görülmemiştir ($P=0,35>0,05$).

Bu analizler çerçevesinde, eğitim düzeyinin din görevlilerinin sünnet yaşamına olumlu katkı sağlayacağıyla ilgili ikinci hipotezin geçersiz olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Tablo 7’de din görevlisinin eğitim seviyesi yükseldikçe sünneti yaşama ve temsil etme durumunun arttığı görülmüyor. İstatistiksel anlamlı bir fark görülmemekle birlikte eğitim gruplarının sünneti yaşama tutum ortalaması düzeylerinde en yüksekten en düşüğe doğru sıralanma yapıldığında da Ön Lisans mezunlarının Lisans mezunlarından daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

4. DİN GÖREVLİLERİNİN SÜNNETİ TOPLUMA AKTARMA DÜZEYLERİ

4.1. Din Görevlilerinin Sünneti Topluma Aktarma Yeterlilik, Sorumluluk ve Kabiliyet Düzeyleri

Bu bölümde din görevlilerine sünneti topluma aktarabilecek yeterli eğitim ve ehliyeteye sahip olup olmadıkları; sünneti hayata aktarma hususunda sorumluluklarını yerine getirip getirmediği; sünneti cemaatlerine aktarma için bir çalışma yapıp yapmadıkları; cemaatlerinin kendilerini sünneti Hz. Peygamber gibi yaşadığını düşünüp düşünmediği; cemaatlerinin sünneti yaşama hususunda kendilerine müracaat edip etmediği sorulmuştur. Ayrıca sünneti ihya etme konusunda diğer dini grupların daha başarılı olup olmadığı hususu sorulmuştur. Tablo 8’de din görevlilerinin bu sorulara verdikleri cevapların yüzdeleri görülmektedir.

Tablo 8. Din Görevlilerinin Sünneti Topluma Aktarma Düzeyleri

Din görevlileri sünneti hayata aktarabilmek için yeterli eğitim ve ehliyeteye sahiptir.	N	%	Din görevlileri sünneti hayata aktarma konusunda sorumluluklarını yerine getiriyorlar.	N	%
Tamamen Katılıyorum	20	25,3	Tamamen Katılıyorum	12	15,2
Katılıyorum	34	43,0	Katılıyorum	34	43,0
Fikrim Yok	7	8,9	Fikrim Yok	14	17,7
Katılmıyorum	16	20,3	Katılmıyorum	16	20,3
Hiç Katılmıyorum	2	2,5	Hiç Katılmıyorum	3	3,8
Toplam	79	100,0	Toplam	79	100,0
Sünnete uygun olumlu davranışların gelişmesi için hedefler belirler, sünneti cemaatime planlı bir şekilde aktarırım.	N	%	Cemaatim görevimi Hz. Peygamberin yaptığı gibi sünnet üzere yaptığımı düşünür.	N	%
Tamamen Katılıyorum	11	13,9	Tamamen Katılıyorum	10	12,7
Katılıyorum	57	72,2	Katılıyorum	42	53,2
Fikrim Yok	7	8,9	Fikrim Yok	20	25,3
Katılmıyorum	4	5,1	Katılmıyorum	7	8,9
Hiç Katılmıyorum	0	0,0	Hiç Katılmıyorum	0	0,0
Toplam	79	100,0	Toplam	79	100,0
Cemaatim ticari ve gündelik hayatta işlerinin sünnete uygun olması için bana sorar.	N	%	Cemaatim sünnetle ilgili bir problemle karşılaştığında çözüm için civarda alim kabul edilen kişilere müracaat eder.	N	%
Tamamen Katılıyorum	8	10,1	Tamamen Katılıyorum	12	15,2
Katılıyorum	40	50,6	Katılıyorum	16	20,3
Fikrim Yok	9	11,4	Fikrim Yok	18	22,8
Katılmıyorum	20	25,3	Katılmıyorum	22	27,8
Hiç Katılmıyorum	2	2,5	Hiç Katılmıyorum	11	13,9
Toplam	79	100,0	Toplam	79	100,0

Tablo 8’de din görevlilerinin sünneti topluma aktarma tutumları kendilerine sorulmuştur. Din görevlileri, “Din görevlileri sünneti hayata aktarabilmek için yeterli eğitim ve ehliyeteye sahiptir.” sorusuna %68,3 oranında yeterli eğitim ve ehliyeteye sahip olduklarını belirtirken; “Din görevlileri sünneti hayata aktarma konusunda sorumluluklarını yerine getiriyorlar.” sorusuna %58,2 oranında katıldıklarını belirtmişlerdir. “Sünnete uygun olumlu davranışların gelişmesi için hedefler belirler, sünneti cemaatime planlı bir şekilde aktarırım.” sorusuna din görevlilerinin %86,1’i katıldığını belirterek, sünneti cemaatlerine aktarma konusunda gayretli olduklarını belirtmişlerdir. Hiç katılmadığını belirten olmazken, tamamen katılıyorum diyenlerin oranı %13,9’dur. Din görevlileri görevlerini sünnet üzere yaptıklarıyla ilgili; “Cemaatim görevimi Hz. Peygamberin yaptığı gibi sünnet üzere yaptığımı düşünür.” sorusuna %65,9 oranında görevlerini sünnet üzere yaptıklarının cemaatleri tarafından onaylandığını belirtmişlerdir. “Cemaatim ticari ve gündelik hayatta işlerinin sünnete uygun olması için bana sorar.” sorusuna din görevlileri, %60,7 oranında katıldığını belirtmiştir. Din görevlilerine sorulan “Cemaatim sünnetle ilgili bir problemle karşılaştığında çözüm için civarda alim kabul edilen kişilere müracaat eder.” sorusuna din görevlilerinin %35,3’ü, katıldığını belirtirken, %22,8’i de fikrinin olmadığını

belirtmiştir. Bu durumda din görevlileri cemaatlerinin %58,1'inin bir problemle karşılaştıklarında kendilerine müracaat etmediğini belirtmektedir.

4.2. Din Görevlilerinin Eğitim Durumuna Göre Sünneti Aktarma Farklılıkları

Din görevlilerinin sünneti topluma aktarma hususundaki tutumlarında eğitim durumuna göre anlamlı fark olup olmadığına bakmak için Tek Yönlü Anova testi yapılmıştır. Bu teste göre din görevlilerinin eğitim durumlarına göre sünneti topluma aktarma tutum düzeyleri ve farklılıkları Tablo 9'da olduğu gibidir.

Tablo 9. Din Görevlilerinin Sünneti Topluma Aktarma Tutum Düzeyleri ve Farklılıkları Tek Yönlü Anova ve LSD Sonuçları

Değişkenler	Eğitim Durumu	N	M*	S	F	P	Fark
Din görevlileri sünneti hayata aktarabilmek için yeterli eğitim ve ehliyete sahiptir.	a. İ. H. Lisesi	26	3,58	1,137	0,701	0,499	b,a,c
	b. Ön Lisans	43	3,81	1,118			
	c. Lisans	10	3,40	1,265			
	Toplam	79	3,68	1,138			
Din görevlileri sünneti hayata aktarma konusunda sorumluluklarını yerine getiriyorlar.	a. İ. H. Lisesi	26	3,65	1,018	0,977	0,381	a,b,c
	b. Ön Lisans	43	3,42	1,096			
	c. Lisans	10	3,10	1,287			
	Toplam	79	3,46	1,095			
Sünnete uygun olumlu davranışların gelişmesi için hedefler belirler, sünneti cemaatime planlı bir şekilde aktarırım.	a. İ. H. Lisesi	26	3,88	0,816	0,276	0,760	b,c,a
	b. Ön Lisans	43	4,00	0,617			
	c. Lisans	10	3,90	0,316			
	Toplam	79	3,95	0,658			
Cemaatim görevimi Hz. Peygamberin yaptığı gibi sünnet üzere yaptığımı düşünür.	a. İ. H. Lisesi	26	3,81	0,801	0,922	0,402	a,b,c
	b. Ön Lisans	43	3,70	0,803			
	c. Lisans	10	3,40	0,843			
	Toplam	79	3,70	0,806			
Cemaatim ticari ve gündelik hayatta işlerinin sünnete uygun olması için bana sorar.	a. İ. H. Lisesi	26	3,38	1,235	0,958	0,388	b,a,c
	b. Ön Lisans	43	3,51	0,935			
	c. Lisans	10	3,00	1,054			
	Toplam	79	3,41	1,056			
Cemaatim sünnetle ilgili bir problemle karşılaştığında çözüm için civarda alim kabul edilen kişilere müracaat eder.	a. İ. H. Lisesi	26	3,19	1,132	4,212	0,018	a,b,c
	b. Ön Lisans	43	3,05	1,290			
	c. Lisans	10	1,90	1,287			
	Toplam	79	2,95	1,290			

* Puanlama 1-5 arasıdır; ortalamalarda 5'e doğru gidildikçe ifade edilen yargıya yaklaşılır.

Burada LSD tablolarında farklar grubu temsil eden harflerle (a,b,c) gösterilmiştir. Anlamlı fark olmasa da grubu temsil eden harfler en yüksek düzeyden en düşüğe doğru tutum ortalamalarını göstermektedir.

Tablo 9'daki bulgularda din görevlilerinin eğitim seviyelerine göre sünneti topluma aktarma tutum düzeyleri ölçülmüştür. "Din görevlileri sünneti hayata aktarabilmek için yeterli eğitim ve ehliyete sahiptir." sorusuna Ön Lisans mezunları (b) en yüksek ortalama (M=3,81) ile cevap verirken; İmam-Hatip Lisesi mezunu (a) din görevlileri ikinci sırada (M=3,58) ortalama ile cevap vermişlerdir. Lisan mezunları (c) ise en düşük ortalama (M=3,40) ile cevap vermişlerdir. Grupların bu soruya verdikleri cevapta istatistiksel anlamlı bir tutum farklılığı görülmemiştir (P=0,49>0,05). İstatistiksel anlamlı fark olması için, P (Probability/Olasılık) değeri 0,05'in altında bir değer olmalıdır (P<0,05). "Din görevlileri sünneti hayata aktarma konusunda sorumluluklarını yerine getiriyorlar." sorusuna gruplar en yüksekten en düşüğe doğru; İmam-Hatip Lisesi mezunları en yüksek, Ön Lisans mezunları ikinci sırada ve Lisans mezunları en düşük düzeyde (a,b,c) bir ortalama ile cevap vermişlerdir. Gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur (P=0,38>0,05). "Sünnete uygun olumlu davranışların gelişmesi için hedefler belirler, sünneti cemaatime planlı bir şekilde aktarırım." sorusuna Ön Lisans mezunları (M=4,00) en yüksek düzeyde olumlu cevap verirken, Lisans ve İmam-Hatip Lisesi mezunları sırasıyla daha alt ortalama düzeyinde cevap vermişlerdir (b,c,a). "Cemaatim görevimi Hz. Peygamberin yaptığı gibi sünnet üzere yaptığımı düşünür." sorusunu İmam-Hatip Lisesi mezunları en yüksek düzeyde (3,81) ortalama ile cevaplamış, arkasından Ön Lisans, üçüncü ortalama düzeyiyle de Lisans mezunları yer almıştır (a,b,c). Cemaatin din görevlilerine sosyal hayattaki tutumlarında sünnete uygun davranma ile ilgili soru sorma durumunu araştıran, "Cemaatim ticari ve gündelik hayatta işlerinin sünnete uygun olması için bana sorar." sorusuna gruplardan Ön Lisans mezunları (M=3,51) ortalama ile en yüksek düzeyde cevap verirken, ikinci sırada İmam-Hatip Lisesi mezunları (M=3,30) ortalama ile, Lisans mezunları ise en düşük (M=3,00) ortalama düzeyinde cevap vermişlerdir (b,a,c). Bu soruda grupların genel ortalama (M=3,41) düzeyleri Tablo 8'de de görüldüğü gibi cemaatin din görevlisine sosyal hayattaki davranışıyla

ilgili çok az soru sorduğu anlamına gelmektedir. Çünkü puanlama 1'den 5'e doğru yapılmış ve 5'e yaklaştıkça sorudaki yargıya yaklaşılmaktadır. $M=3,41$ olan genel ortalama düzeyi ise puanlamının $M=3,00$ "Fikrim yok" seçeneğine, yani "Katılmıyorum" seçeneğini işaretlemek istemeyen din görevlilerinin tutumuna işaret etmektedir. Din görevlilerinin eğitim durumlarına göre, Tablo 9'daki sünneti topluma aktarma ile ilgili beş soru karşısındaki tutumlarında istatistiksel anlamlı bir fark görülmemiştir ($P=0,49; 0,38; 0,76; 0,40; 0,38>0,05$)

Din görevlileri, "Cemaatim sünnetle ilgili bir problemle karşılaştığında çözüm için civarda alim kabul edilen kişilere müracaat eder." sorusuna eğitim grupları olarak $M=2,95$ olasılıkla cevap vermişlerdir. Bu soruya Lisans mezunları en düşük $M=1,95$ ortalama ile cevap vererek cemaatlerinin diğer alim kabul edilen kişileri tercih etmediklerini belirtirken; İmam-Hatip Lisesi mezunu din görevlileri cemaatlerinin diğer alim kabul edilen kişilere daha fazla itibar ettiği anlamına gelen $M=3,19$ ortalama da yer almıştır. Özellikle din görevlilerinin sünneti topluma aktarma tutumlarının tespiti için sorulan bu soruya eğitim gruplarının (a,b,c) tutumlarında istatistiksel anlamlı fark olduğu görülmüştür ($P=0,01<0,05$).

4.3. Din Görevlilerinin Görev Süresine Göre Sünneti Topluma Aktarma Düzey ve Farklılıkları

Tablo 10. Çalışma Süresi Değişkenine Göre Din Görevlilerinin Sünneti Topluma Aktarma Tutum Düzeyleri Tek Yönlü Anova ve LSD Sonuçları

Değişkenler	Çalışma Süresi	N	M*	S	F	P	Fark
Din görevlileri sünneti hayata aktarabilmek için yeterli eğitim ve ehliyete sahiptir.	a. 0-7 Yıl	38	3,50	1,109	1,078	0,374	c,e,b,a,d
	b. 8-14 Yıl	7	3,57	1,512			
	c. 15-22 Yıl	6	3,83	0,983			
	d. 23-30 Yıl	15	4,20	1,014			
	e. 31 ve Üstü	13	3,62	1,193			
Din görevlileri sünneti hayata aktarma konusunda sorumluluklarını yerine getiriyorlar.	a. 0-7 Yıl	38	3,50	0,980	0,102	0,982	b,c,a,d,e
	b. 8-14 Yıl	7	3,57	1,512			
	c. 15-22 Yıl	6	3,50	1,049			
	d. 23-30 Yıl	15	3,40	1,242			
	e. 31 ve Üstü	13	3,31	1,182			
Sünnete uygun olumlu davranışların gelişmesi için hedefler belirler, sünneti cemaatime planlı bir şekilde aktarırım.	a. 0-7 Yıl	38	3,87	0,704	0,500	0,736	d,e,b,a,c
	b. 8-14 Yıl	7	4,00	0,000			
	c. 15-22 Yıl	6	3,83	0,408			
	d. 23-30 Yıl	15	4,13	0,743			
	e. 31 ve Üstü	13	4,00	0,707			
Cemaatim görevimi Hz. Peygamberin yaptığı gibi sünnet üzere yaptığımı düşünür.	a. 0-7 Yıl	38	3,71	0,732	1,425	0,234	d,a,c,e,b
	b. 8-14 Yıl	7	3,14	1,069			
	c. 15-22 Yıl	6	3,67	0,516			
	d. 23-30 Yıl	15	4,00	0,845			
	e. 31 ve Üstü	13	3,62	0,870			
Cemaatim ticari ve gündelik hayatta işlerinin sünnete uygun olması için bana sorar.	a. 0-7 Yıl	38	3,26	1,107	0,448	0,774	d,e,b,c,a
	b. 8-14 Yıl	7	3,43	0,976			
	c. 15-22 Yıl	6	3,33	0,816			
	d. 23-30 Yıl	15	3,67	1,175			
	e. 31 ve Üstü	13	3,54	0,967			
Cemaatim sünnetle ilgili bir problemle karşılaştığında çözüm için civarda alim kabul edilen kişilere müracaat eder.	a. 0-7 Yıl	38	3,18	1,227	1,252	0,296	a,d,e,b,c
	b. 8-14 Yıl	7	2,43	1,272			
	c. 15-22 Yıl	6	2,33	1,211			
	d. 23-30 Yıl	15	3,13	1,407			
	e. 31 ve Üstü	13	2,62	1,325			

* Puanlama 1-5 arasıdır; ortalamalarda 5'e doğru gidildikçe ifade edilen yargıya yaklaşılr.

Tablo 10 incelendiğinde, din görevlilerinin çalışma sürelerine yani mesleki kıdem değişkenlerine göre oluşturulan gruplarda sorulan sorudaki yargıya yaklaşma noktasında ortalama farklılıklar olsa da bu farklılıklar, grupların sünneti topluma aktarma konusunda verdikleri cevaplarda istatistiksel anlamlı bir fark göstermemektedir. Çünkü P (Probability/Olasılık) değerleri 0,05'ten büyük çıkmaktadır ($P=0,37; 0,98; 0,73; 0,23; 0,77; 0,29>0,05$). Çalışma süresine göre oluşturulan grupların sorudaki yargıya yaklaşma ortalama düzeyleri en yüksekte en düşüğe doğru bütün sorularda grupları temsil eden harflerle (a,b,c,d,e) belirtilmiştir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada, kendi memleketim olan ve din görevlisi olarak bir buçuk yıl imamlık yaptığım küçük bir yerleşim birimi olan Kargı İlçesi örneğinde din görevlilerinin sünneti yaşama ve topluma aktarma düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın evrenini Kargı Müftülüğüne bağlı, Kargı ilçe merkezinde ve

köylerinde din görevlisi olarak çalışan 79 İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyım din görevlisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplamak için Kişisel Bilgi Formu, Sünnet Algı Ölçeği, Görevlinin Sünnet Yaşantısı Ölçeği, Din Görevlisinin Sünnet Aktarım Ölçeği kullanılmıştır. Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan din görevlilerinin modern bir toplumda yürüttükleri din hizmetlerinde Kur’an ve sünnet merkezli dini bir hayatın rehberliğini yaptıkları, vaaz ve hutbelerinde özellikle öne çıkardıkları bir husustur. Türkiye’nin dini hayatı bakımından, ehli-sünnet geleneğine bağlı Türk toplumunda sünnete bağlılık ve sünneti yaşama konusu son yirmi yılda üzerine vurgu yapılan en önemli konular olarak gündemde tutulan bir konudur. Araştırmanın değişkenleri; din görevlisinin sünnete bağlılığı, din görevlisinin sünneti yaşamada örnekliği ve sünneti topluma aktarma problemlerinden oluşmaktadır. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlar şunlardır:

Din görevlilerinin modern dünyanın insanlığın hizmetine sunduğu iletişim ağlarını ve bilişim teknolojilerini yüksek düzeyde kullandıkları görülmüştür. Görevlilerin %87,3 oranında akıllı telefon kullandığı tespit edilmiştir. Din görevlilerinin %84,3’ü WhatsApp, %63,3’ü Facebook, %39,9’u Instagram kullandığını belirtirken, Twitter kullananların oranı ise, %5,1’dir. Anket uygulamasına katılan din görevlilerinin 26 tanesi İmam-Hatip Lisesi, 43 tanesi Ön Lisans mezunu olup, 10 tanesi de Lisans mezunudur.

Din görevlileri, Hz. Peygamberin örnek hayatını kendi hayatlarında taviz vermeden %78,5 oranında sünnete uygun olarak yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yine ailede eşine, çocuklarına ve akrabalarına Hz. Peygamber gibi davrandığını belirtenlerin oranı %60,8’dir. Din görevlilerinin sünneti kendi hayatlarında yaşama ve temsil etme durumuyla ilgili Tablo 8’de olumlu olarak sorulan dört soruya karşı tutumlarının genel ortalamasına baktığımızda; “Tamamen Katılıyorum” seçeneğiyle cevap verenlerin ortalamasının %22,1 olduğu; “Katılıyorum” cevabını verenlerin ortalaması ise %57,9 düzeyinde olduğu görülmüştür. Bu iki ortalamanın toplamında din görevlilerinin %80,0 oranında sünneti kendi hayatlarında yaşadıklarını düşündükleri görülmektedir. Bu durumun eğitim düzeyleri etki boyutunda test edilmesi için yapılan Tek Yönlü Anova LSD testi sonuçlarında eğitim seviyesi grupları arasında istatistiksel anlamlı bir fark görülmemiştir ($P>0,05$). Ancak din görevlilerinin eğitim seviyesinin çok az da olsa özellikle Ön Lisans mezunu grupta olumlu etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Din görevlilerinin sünneti topluma aktarma kabiliyetlerinin sorgulandığı bölümde ankete katılan din görevlilerinin %68,3’ü sünneti topluma aktarabilecek yeterli eğitim ve ehliyete sahip olduklarını belirtmişlerdir. Görevlilerin %58,2’si din görevlilerinin sünneti topluma aktarma sorumluluğunu yerine getirdiğini; sünneti cemaatlerine anlatma ve aktarma ile ilgili olarak görevlilerin %86,1’i özel çalışmalar yaptığını; %65,9 oranında din görevlisi de kendisiyle ilgili cemaatinin, yaptığı görevinde Hz. Peygamber gibi olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Ancak cemaatinin ticari ve gündelik hayatta işlerini sünnete uygun yürütmek için kendisine sorup sormadığı araştırıldığında, görevlilerin %10,1’i “Tamamen Katılıyorum” seçeneğini işaretleyerek, cemaatinin sünnetle ilgili kendisine danıştığını belirtmiştir. “Cemaatim ticari ve gündelik hayatta işlerinin sünnete uygun olması için bana sorar.” sorusuna gruplardan Ön Lisans mezunları ($M=3,51$) ortalama ile en yüksek düzeyde cevap verirken, ikinci sırada İmam-Hatip Lisesi mezunları ($M=3,30$) ortalama ile, Lisans mezunları ise en düşük ($M=3,00$) ortalama düzeyinde cevap vermişlerdir. Din görevlilerinin eğitim durumlarına göre, sünneti topluma aktarma ile ilgili tutumlarında istatistiksel anlamlı bir fark görülmemiştir ($P=0,49; 0,38; 0,76; 0,40; 0,38>0,05$).

Sosyal hayatta sünnetin yaşanmasıyla ilgili din görevlilerine cemaatlerinin çözüm için başka mercilere müracaatıyla ilgili, “Cemaatim sünnetle ilgili bir problemle karşılaştığında çözüm için civarda alim kabul edilen kişilere müracaat eder.” sorusunda din görevlilerinin eğitim düzeyi gruplarının ortalaması $M=2,95$ katılmama oranında iken; Lisans mezunları grubunun tutumu en düşük $M=1,95$ ortalamada olmuştur. Din görevlilerinin sünneti topluma aktarmada cemaatlerinin kendileri dışındaki alimlere yönelmesi hususundaki tutumlarında eğitim düzeyi grupları arasında istatistiksel anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($P=0,01<0,05$). Bu durumda “Sünneti topluma aktarma hususunda din görevlilerinin eğitim düzeylerine göre istatistiksel anlamlı fark vardır” hipotezimiz doğrulanmıştır.

Din görevlilerinin sünneti toplum aktarma tutumları, sosyo-demografik değişkenlerden çalışma süreleri Tek Yönlü Anova testine tabi tutulduğunda; görevlilerin çalışma süreleri açısından tutumlarında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P=0,37; 0,98; 0,73; 0,23; 0,77; 0,29>0,05$). Kısaca din görevlileri modern toplumda önemli bir düzeyde sünnete uygun bir hayat yaşadığına inanmakta, görevinin sünnete uygun yaptığını düşünmektedir. Sünneti yaşamada hususunda din görevlilerinin eğitim düzeyleri istatistiksel anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Lisans mezunu din görevlilerine sünnetle ilgili

soruların daha çok sorulduğu, fakat üniversite mezunu din görevlilerinin sünneti aktarma hususunda Ön Lisans mezunlarının gerisinde kaldığı görülmektedir. Uzun süredir görev yapan din görevlilerinin çalışma sürelerinin sünneti hayata aktarma hususunda anlamlı farklılıkta etkin olduğu da tespit edilememiştir.

KAYNAKÇA

- BEDİR, M. (2010). Sünnet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 38, ss. 150-153). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- BUHARİ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. Sahih-Buhari, el-Kütübü's-Sitte, Mevsuatü'l-Hadis eş-Şerif içinde: 1-631. Haz. Salih b. Abdülaziz. Riyad: Daru's-Selam, 2000.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., AKGÜN, Ö.E., KARADENİZ, Ş., DEMİREL, F. & KILIÇ ÇAKMAK, E. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- ÇELEBİ, İ. (2010). Sünnet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 38, ss. 153-154). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- EBU DAVUD, es-Sicistani, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi, *Sünen-i Ebu Davud*, ss. 1221-1625; El-Kütübü's-Sitte, (Mevsuatü'l-Hadis eş-Şerif içinde, Haz. Salih b. Abdülaziz). Riyad: Daru's-Selam, 2000.
- ECE, H. K. (2017). *İslam'ın Temel Kavramları*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- HADİSLERLE İSLAM, (Komisyon). (2015). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KOCA, F. (2010). Sünnet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 38, ss. 154-155). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KURT, A. A. (Ed.) (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin, el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac, *Sahih-i Müslim*, ss. 673-1202; El-Kütübü's-Sitte, (Mevsuatü'l-Hadis eş-Şerif içinde, Haz. Salih b. Abdülaziz). Riyad: Daru's-Selam, 2000.
- ŞAVRAN, T. G. (Ed.) (2014). *Sosyolojide Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi, Sünen-i Tirmizi, ss. 1629-2061; El-Kütübü's-Sitte, (Mevsuatü'l-Hadis eş-Şerif içinde, Haz. Salih b. Abdülaziz). Riyad: Daru's-Selam, 2000.
- URL 1 <https://corum.ktb.gov.tr> Erişim: 30.03.2021
- URL 2 www.nufusune.com/kargi-ilce-nufusu Erişim: 30.03.2021
- URL 3 Hutbeler: <https://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu> Erişim: 05.02.2021